



Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 13, Sayı: 2, Sayfa: 233-249, ELAZIĞ-2003

1980 DÖNÜŞÜMÜNÜN İHRACAT VE İTHALAT ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

The Effects of Transformation in 1980 to Export And Import

Muzaffer DEMİRBAŞ

Muğla Üni. Milas Sıtkı Koçman M.Y.O

Özet

Bu çalışmada 1980'den sonra takip edilen ihracat ve ithalat politikaları incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca kambiyo rejimindeki değişiklikler de söz konusu açıklamalarımızın içinde yer almıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranındaki gelişmeler de yıllar itibarıyla incelenerek söz konusu orandaki değişimler tahlil edilmiştir. Türkiye'nin istenilen düzeyde ihracat yapması ve söz konusu düzeyi koruyabilmesi için; üretim aşamasında belirli önlemlerin alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Yani ihracat artışında çözümü üretim aşamasında aramak gerekmektedir.

Summary

In this work the ways of importing and exporting policies after 1980 are tried to be searched. Besides, the changes in exchange regulation took part (in question) in this statement. The developments in the range of covering of export to import have been analysed by searching the changes according to the years. In order to have the exporting in desired range and protect this level, Turkey should take some precautions. That's to say, the solution for the increase of exporting should be sought in production stage.

1. Giriş

Bir ekonominin reel kesimindeki yapısal değişme ve gelişmelerin bir göstergesinin de dış ticaret olduğu söylenebilir. Dışa açık ya da kısmen açık bir ekonomide bu gösterge yalnız başına dahi, ekonomik değişim ve gelişmelerin boyutları hakkında bilgi verebilir. Öte yandan dış ticaret, ülkelerin gelişme hızı ve mevcut kaynaklarının etkin dağılımı açısından da önem arz etmektedir. Şöyle ki; “Dış ticaretin gelişme ve kalkınma sürecinde başlıca iki önemli rolü vardır. Bunlardan birincisi özellikle kısa dönemli olup, ekonomik gelişme çabalarının gerektirdiği ithalatı gecikmelere yol açmaksızın karşılama, yani dış ödeme gücünü temin etmektir. İkincisi ise, daha uzun dönemli bir sorun olup, dış ticaretin ekonomik yapıdaki köklü değişikliğe uygun olarak, yeniden şekillenmesi veya başka bir deyişle, dış ticaretin uluslararası işbölümünü uyararak ekonomide kaynak dağılımını etkilemesidir” (Serin, 1998, s.321).

Ülkemiz ekonomisindeki değişimin kilometre taşı olarak kabul edilen 24 Ocak 1980 Kararları'nın, ülkemiz dış ticareti üzerinde de önemli etkiler ve değişimler oluşturduğu bilinmektedir. Çünkü 1980 sonrası Türk ekonomi politikasının temel unsurları arasında yer alan ve dış ticaret üzerinde etkili olan bazı gelişmeleri; “gerçekçi” esnek kur uygulaması, zamanla serbestlik derecesi artırılan kambiyo politikası, zaman içerisinde liberalize edilen bir ithalat rejimi, ucuz kredi ve vergi iadesi gibi teşvik ve sübvansiyonlarla desteklenen ihracat (Boratav, 1995, s.123) şeklinde ifade edebiliriz. Dış ticaretin belirli düzeylere ulaşmasının istenmesi şüphesiz ki, belli ekonomik hedeflere ulaşma istek ve amacının gerçekleştirilmesi ile ilgilidir. 24 Ocak Kararları ile birlikte 1980 sonrası ekonomimizde dışa açık ve ihracata yönelik bir sanayileşme modeli benimsenerek, sanayinin ve hatta tarımın yaşamak için ihracata yönelmesinin zorunluluğu açıkça vurgulanmıştır ve bu konuda önemli gelişmeler olduğu görülmektedir (Serin, 1998, s.324).

1980 sonrası dönemde ülkemizin ihracatının canlanmasında etkili olan iç ve dış etkenleri kısaca şu şekilde ifade edebiliriz; ara ve yatırım malları ithali zorunluluğu için dövize ve ekonominin canlanmasına olan ihtiyaç ve ekonominin potansiyelleri, ayrıca 1980'lerin başında ortaya çıkan ve iç talebin kısıtlanmasıyla daha da önem kazanan kapasite boşlukları iç etkenler olarak sayılabilirken, 1980'li yılların başında dış konjonktür genel olarak olumsuz olmakla birlikte, Türkiye için bazı olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Bölgemizdeki petrol kökenli dış talebin canlılığını sürdürmesi dolayısıyla petrol ihracatçısı komşularımızdan yönelen bu talep, ihracatımız üzerinde olumlu etkiler meydana getirmiştir. Ayrıca İran-Irak savaşı da oldukça özel bir durum olmasına rağmen ihracatımıza olumlu etkileri bulunan ve oldukça uzun süren etkenlerin bir diğerini teşkil etmiştir (İyibozkurt, 1997a, s.160).

2. İhracattaki Değişmeler

İhracatın ülkemiz ekonomisi açısından çok önemli bir yer işgal ettiği inkâr edilemez bir gerçektir. Çünkü, “... İhracat, Türkiye'nin ithalat giderlerini besleyen en önemli ve müstakar bir kaynak durumundadır. Ülke ekonomisinin kalkınması ile ilgili yatırımların önemli bir bölümü ve kurulan bir çok sanayiinin hammadde ihtiyacı dışardan karşılandığı için, bunların giderlerinin beslenmesi de ihracat gelirleri sayesinde mümkün

olur” (Cillov, 1986, s.49). Ayrıca, turizm ve dış müteahhitlik gibi görünmeyen gelirlerin ihracat gelirine göre daha istikrarsız kaynaklar olduğu dikkate alınır, ekonomi açısından ihracat gelirlerinin önemi daha da netleşmektedir.

1980 öncesi dönemde ekonomimizde dışa karşı bir korumacılık eğiliminin olduğu ve korumacı politikaların izlendiği bilinen bir olgudur. İktisat bilimi açısından korumacı görüş ve düşünceleri genel olarak iki grup altında toplayabiliriz. Bunlar: (1) Ülke savunması ve savaşları, sosyal nedenleri, kendi kendine yetme (otarşi) vb. argümanları ileri süren görüş ve düşünceler, (2) Yeni kurulan sanayileri korumak (bebek sanayii korumak), yerli işgücüne istihdam sağlamak, ödemeler dengesini sağlamak, devlete gelir sağlamak vb. argümanları ileri süren iktisadi görüş ve düşüncelerdir. Bu anlamda geleneksel korumacılığın kullandığı yöntemler ise; (1) Gümrük vergileri (2) Kotalar; a) fiziki miktara göre düzenlenen kotalar b) değere göre düzenlenen kotalar c) zamana göre belirlenen kota (3) Eş etkili vergiler veya fonlar (4) İthalat yasakları, ve en uç noktayı temsil eden (5) Dış ticaretin devletleştirilmesidir (Tuncer, 1994a, s.47-52). Kısaca arkasındaki argümanları ve kullandığı yöntemleri sıralamaya çalıştığımız korumacılık, 1980 öncesi ekonomimizde çeşitli boyutlarda yaşanmıştır.

Ayrıca 1980 öncesi benimsenen ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikası ve izlenen döviz kuru politikasının ihracatımız üzerindeki olumsuz etkileri bilinmektedir. Bu bağlamda, ihracatımızın geri kalmışlığının nedenleri arasında öncelikle hükümetlerce kabul edilmiş olan sanayileşme stratejisini (ithal ikamesi) ifade etmek gerekmektedir. Çünkü Türk sanayileşme stratejisinin önceliği, büyük miktarlarda ithali gerekli olan tüketim maddelerinin (şeker, dokuma vb.) ülke içinde üretilmesine dayanmaktaydı. Öte yandan sınai maddeler ihracatı genellikle öngörülmemiş, ihracata yönelik üretim yapacak fabrikaların kurulmamasının yanında üretiminin ülke ihtiyacını aşan kısmını ihraç edecek sanayie dahi gerekli önem verilmemiştir. Bunun tabii sonucu olarak da kapasite kullanım oranları iç talebi aşmayacak seviyelerde ayarlanmıştır. Ayrıca ihracatımızın gelişmesi üzerinde olumsuz rol oynayan bir diğer faktör ise; resmi döviz fiyatlarının daima yabancı paraların serbest piyasalardaki değerlerinin altında tespit edilmesidir. Bu durum ise ithalatı teşvik ederken, ihracatı çekiciliğini azaltarak frenlemiştir (Sarc, 1982, s.5,6,7).

Öte yandan ithal ikamesi stratejisine dayanan sanayileşme politikalarının ekonomik maliyeti de yüksek olmuştur. Bu bağlamda, “Bir tahmine göre, 20 imalat sanayii dalında yatırımların dağılımı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda olduğu gibi değil de, ithal ikamesi ve ihracata eşit olanak tanıyan bir yatırım dağılımı olsaydı, bu sanayilerde büyüme hızı yüzde 50-80 daha yüksek olacaktı; yaratılan istihdam yüzde 70 daha yüksek ve ithal gereksinimi yüzde 25 daha az olacaktı. Daha sonraki yıllar için yapılan tahminler bu politikaların yüksek maliyetini doğruluyor...” (Sönmez, 1999, s.62,63).

Gerek korumacılık gerekse ithal ikamesine dayalı sanayileşme, gelişmekte olan ülkeler açısından belirli bir dönem uygulanması zorunlu politikalarıdır. Ancak bu politikaların beklenen sonuçları verebilmesi için daha baştan seçici ve zamanla sınırlı bir anlayış içinde uygulanmaları zorunludur. İhracata yönelme de yine korumacılıktan ve seçici ithal ikamesinden bütünüyle bir çırpıda vazgeçme yerine, kademeli bir biçimde

gerçekleştirilmelidir. Türkiye’de ithal ikamesi ile korumacılık seçici değil rastgele ve gelişigüzel uygulandığı, sektörel bazda korumanın süresi baştan doğru ve uzun vadeli bir anlayışla belirlenmediği için darboğazlar ortaya çıkmıştır.

Ekonomimizin söz konusu korumacılıktan ayrılıp görece liberal bir yapıya 1980’den sonra ulaştığı görülmektedir. Ancak ihracat sektörünün öncülüğünde dışa açılma politikası, kambiyo rejimi başta olmak üzere bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Çünkü ihracat sektörünün öncülüğüne dayalı dışa açılma politikası, ihracat sektörünün rekabet gücünü olumsuz etkileyen bir kambiyo rejimiyle (aşırı değerlenmeye açık “sabit kur” politikası) bağdaşmaz (Aktan-Baysan, 1985, s.77).

Gerçek ve tüzel kişilerin diledikleri kadar döviz bulundurmalarının, döviz alıp-satmalarının ve transfer etmelerinin serbest olduğu, kısaca kambiyo işlemlerinin serbest olduğu bir ekonomik ortamı, ülkemiz ilk kez 1919-1929 döneminde yaşamıştır. Dünya Buhranı’nın etkisiyle kendini gösteren daha sonraki gelişmeler, 20 Şubat 1930 tarihli ve 1567 sayılı kanunla kambiyo kontrolü rejimini ekonomi politikamızın bir enstrümanı haline getirmiştir (Ergin, 1990, s.15). Bu arada belirtmek gerekir ki, Lozan Anlaşması hükümlerine göre, Türkiye 1929 yılından itibaren gümrük rejimini ulusal menfaatleri doğrultusunda düzenleyebilecektir. Söz konusu tarihten itibaren gümrük rejimi ulusal menfaatlerimize göre düzenlenmiş ve yerli mallarımız ve milli sanayimiz dış rekabetten korunmuştur (Acar, 1995, s.27). Kambiyo kontrolü rejimi, ekonomimizi altmış yıl etkisi altına almıştır. 1980’den sonra, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi ve TL’nin devalüe edilerek denge döviz kuruna ulaşılması, ekonomimizdeki değişim sürecinin göze çarpan ilk sonuçlarıdır. 1 Mayıs 1981’den itibaren ülkemizde, döviz kurunun her gün Merkez Bankasınca açıklandığı günlük kur sistemine geçilmiştir. Daha sonra 7 Temmuz 1984’de kambiyo rejimi değiştirilerek, yurttaşların yanlarında döviz tutmalarına izin verilmiştir. Döviz kurunun, bankaların, özel finans kurumları ve döviz büfelerinin katıldığı seanslarda belirlenmesine ise 8 Ağustos 1988’de başlanmıştır (Ongun, 1998, s.489,490).

Kambiyo rejimi, 11 Ağustos 1989’da Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 32 sayılı Kararla önemli ölçüde serbestleştirilmiştir. Söz konusu Karar ile sermaye hareketleri serbestisi ve kişilerin döviz tasarrufu imkânlarındaki gelişmeler Türkiye’nin, kambiyo rejimi büyük ölçüde serbest olan ülkeler arasında yer almasını sağlamıştır. Ayrıca 32 sayılı Karara göre, yabancı şirketler menkul kıymetlerini Türkiye’de pazarlayabilecekler, Türkiye’de yerleşik kişiler yabancı menkul kıymetleri satın alabilecekler, Türk şirketleri de yabancı borsalara menkul kıymetlerini kote ettirerek kaynak bulabileceklerdir (Çelebi, 1991, s.66). 25 Şubat 1990’da 32 Sayılı Kararda yapılan değişikliklerle, Türk parasıyla ihracat ve ithalat serbest bırakılmış, dışarıda yerleşik kişilerin borsada kote edilmiş her türlü menkul kıymetleri ve kamu kurum ve kuruluşlarınca ihraç edilen menkul kıymetleri aracı kurumlar vasıtasıyla satın almaları, satmaları, bu kıymetlerden doğan gelirler ile bunların satış bedellerini transfer etmeleri serbest bırakılarak kambiyo rejimi daha da yumuşatılmış/liberalize edilmiştir. Ayrıca bu dönemde Türk parası, konvertibl para niteliğini kazanmıştır.

Yurt dışına kaçan yerli sermayenin tekrar dönmesini sağlamak ve yabancı sermaye girişini artırmak suretiyle Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu sermayenin temin

edilmesi hedefinin 32 sayılı Kararın arka planındaki nedenlerden birini teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Gerek yurt dışına kaçan sermayenin Türkiye'ye geri dönmesini sağlamak ve gerekse yabancı sermaye girişini artırmak için kullanılan iktisat politikası enstrümanlarının başında, uygulanan döviz politikası ve yüksek reel faiz hadlerinin geldiğini söyleyebiliriz. Bu mekanizmanın işleyiş şekli ise şöyle açıklanmaktadır: "içerde yüksek reel faiz hadleri uygulaması, Türkiye'ye kısa vadeli dış sermayeyi çekmekte baş rolü oynadı ve oynuyor: Rizikosuz menkul değer sayılan kamu borçlanma kağıtlarında (temelde hazine bonoları) faiz hadlerinin yüksekliği, döviz-faiz arbitrajı yoluyla kâr etmek isteyen dış yatırımcıları çektiği gibi, yerleşik ticari bankalar, şirketler de dışardan kısa vadeli borçlanıp içerde bu kağıtlara yatırım yapma yoluna gitmektedir. Tabii, her iki durumda da sermaye girişi emme basma tulumba gibi işliyor. Dışardan sermaye girdikçe TL'nin dış değeri reel olarak yükseliyor, yani enflasyondan daha küçük devalüasyon yaratıyor; çıkarken tersi oluyor. Gelen fonlar TL'ye çevrilip yüksek getirili kağıtlara yatırılıyor; vade sonunda getiriyle birlikte tekrar dövize çevriliyor" (Kazgan, 1995, s.212). Bu bağlamda, döviz-faiz arbitrajının döviz kuru üzerindeki etkileri nedeniyle, ihracat ve ithalatın bundan etkilendiği ifade edilebilir.

Kalkınmanın finansmanında kullanmak üzere ihtiyaç duyulan döviz elde etmenin en sağlıklı yolu ihracattır. İhracatın miktarı ve ihraç edilen ürünlerin kompozisyonu, bir başka deyimle ihracatın yapısal değişimi ekonomik yapı değişikliğinin belli başlı göstergelerinden birini teşkil etmektedir. 1980 öncesi uygulanan sabit kur politikası, ülkemizdeki fiyat artışı ile dış dünyadaki fiyat artış farklılıklarını gideremediği için TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuş ve bu durum ihracatı olumsuz etkilemiştir. İhracattaki bu olumsuz etkileşim üreticilerin, üretime yönelik zihniyetini de etkileyerek üretimin dış dünyaya yönelik olmasını geri plana iterek, iç piyasalara yönelik üretim yapılmasına neden olmuştur. Sabit kur politikasını bu mahsurlarını gidermeye yönelik ve esnek kur sistemine geçiş yönünde, 1980 sonrası ekonomimizde alınan karar ve atılan adımları incelemeğe çalıştık. Ancak bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde istenilen düzeyde ihracat yapılması, sadece döviz kuru politikası ile sağlanamayacağı için 1980 sonrası dönemde, ihracatta istenilen düzeye ulaşmak amacıyla ihracat teşviklerine başvurulmuştur. Türkiye'de uygulanan ihracat teşviklerini sekiz ana başlık ve bu ana başlıklar altında yer alması uygun görülen teşvik unsurlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Çelebi, 1991, s.73):

- 1-Kamu destekli ihracat finansmanı sağlanması
 - İhracat kredileri
- 2-Türk Eximbank Kaynak ve Kolaylıkları
- 3-Vergi Ayrıcalıkları
 - İhracatta vergi iadesi
 - İstihsal vergisi muafiyeti
 - Kurumlar vergisinde ihracat istisnası
 - Katma değer vergisi ihracat istisnası

-Vergi, resim ve harç istisnası

-Konut fonu muafiyeti

-Geçici kabul rejimi ile mal ithali ve gümrük muafiyetli döviz tahsisi

4-Parasal Destekler

-Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

-Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu

5-Döviz düzenlemesi yoluyla teşvik

6-Kambiyo sistemi aracılığı ile sağlanan teşvikler

7-Diğer teşvikler

-Orman sanayii ürünleri ihracatının teşvik edilmesi

-İhracat sayılan yurt içi satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin teşviki

8-Dolaylı Teşvikler

-Dış ticaret sermaye şirketlerinin teşviki

-Yabancı sermayenin teşviki

-Serbest bölgeler kurulması

29 Aralık 1983’de hükümetin açıkladığı yeni ekonomik kararlara göre, ihracatın teşvikinde başrol TL’nin dış değerinin düzenli olarak düşürülmesine verilmiştir (Ongun, 1998, s.489). Ancak sürekli devalüasyonlarla ihracatı teşvik politikası uzun vadeli olarak yürütülemez. Çünkü sürekli dalgalanan kurlar ihracat için teşvik olmak yerine tam tersi, yarattığı belirsizlikler nedeniyle ihracatı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Çelebi, 1994, s.42). Öte yandan devalüasyondan beklenen döviz kazandırıcı yani ihracatı artırıcı ve döviz tasarruf ettirici, yani ithalatı daraltıcı etkinin oluşmasında, söz konusu ithal ve ihraç mallarına olan talebin fiyat esnekliğinin önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Seyidoğlu, 1990, s.232). Ayrıca bütün üretim sektörlerinde arz esnekliği aynı değildir. Dolayısıyla devalüasyonun neden olabileceği ihracat artışı üretim sektörlerinin arz esnekliğine de bağlı olacaktır. Bu bağlamda genel olarak “devalüasyonu takiben ihraç edilen sınai mallarda arz esnekliği kısa vadede bile birden büyük, geleneksel tarım ürünlerinde ise ancak uzun vadede birden büyüktür” (Çarıkcı, 1996, s.274). Dolayısıyla ihracat artışı sağlamak amacıyla yapılan devalüasyonun etkisi çeşitli üretim sektörlerinde farklı sonuçlar verecektir.

Ülkemizde 1980 öncesi uygulanan içe dönük ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikası neticesinde ihracat geri plana itilmiştir. 1980 öncesi uygulanan içe dönük politikalarla 1980 sonrasında uygulanan dışa açık politikalar arasındaki temel fark teşviklerle ilgilidir (Togan, 1992, s.18). Ancak, “1980 sonrası dönemde ihracat, üretimden kopuk, salt bir ticaret olayı olarak değerlendirilmiş, sağlanacak yapay destekler ve zorlamalarla ticaretin özendirilmesi ihracat sorununun tek çözümü olarak ortaya

konmuştur... Özellikle Türkiye gibi uzun süre katı koruma duvarları arkasında sanayileşmiş, üretim yapısı buna göre şekillenmiş ve uluslararası ticarete yabancı sayılabilecek ülkelerde, ihracat olayını salt bir ticaret ve pazarlama olayı olarak görmek hatalıdır. Temel sorun üretim aşamasındadır. İhracatın kalıcı bir gelişme rayına oturması, uygun maliyet ve fiyatta ve gerekli kalitede malın, ihraç edilebilir miktarlarda üretilmesine bağlıdır” (Berksoy, 1984, s.29). Üretim uygun şartlara getirilmeden, teşvik tedbirleri, ihracat açısından başlangıçta olumlu sonuçlar verir. Fakat teşviklerin artırılması ve süreklilik kazanması halinde olumsuz etkiler de ortaya çıkar; ekonomide haksız rantlar oluşur. Hatta ihracat açısından aldatıcı sonuçlar verebilir, gerçek olmayan, sadece muhasebe kayıtlarında kalan bir ihracat ortaya çıkabilir (Dikmen, 1983, s.31). Dolayısıyla yapay, özendirici bir ortamda ihracattaki atılım hızının çabuk kesileceğini ifade edebiliriz.

Ülkemizde çeşitli yollarla uygulanan ihracat teşvikleri, serbest piyasa mekanizması ve serbest uluslararası ticaretle çelişkili olduğunu dile getiren ticari ilişki içinde olduğumuz ülkeler ve IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, bu konuda eleştirilerini ülkemize yöneltmişlerdir. Nitekim GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) Sübvansiyon Kodu ve 1994’de imzalanan Uruguay Round Nihai Senedindeki Sübvansiyon Anlaşması uluslararası ticarete uygulanan açık ve gizli teşvikleri yasaklamıştır.

Ancak eğer ihracata teşvik verilecekse, uluslararası eleştiriler açısından savunulması daha kolay görünen dolaylı teşvikler tercih edilebilir. “Çünkü uluslararası alanda dolaysız teşvikleri savunmak güç olmaktadır. Haksız rekabet yarattıkları gerekçesiyle GATT ve AT prensiplerine aykırı olduğu ileri sürülmektedir. İkili ticari görüşmelerde zorluk yaratmakta, malları satın alan ülke hükümetlerince, telafi edici vergi koyma, antidamping uygulamaları getirme durumu ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, vergi iadesi gibi dolaysız teşviklerin (ülkemizde örnekleri tartışıldığı gibi) hayali ihracat tartışmaları yarattığı bilinmektedir. Bu nedenle ihracat teşvikleri düzenlenirken GATT Sübvansiyon Kodunun 11. ve 14. maddeleri dikkate alınmalıdır. AT anlaşmalarında da benzer koşullar vardır. Türkiye’nin de imzaladığı GATT Sübvansiyon Koduna göre, sübvansiyonlar ancak bölgesel farklılıkların kaldırılması amacıyla, ticaret ve iktisat politikalarında meydana gelen değişiklik hallerinde istihdam seviyesini güçlendirmede yüksek teknoloji alanında araştırma ve geliştirmeyi teşvikte, gelişmekte olan ülkelerin iktisadi ve sosyal kalkınmalarını tamamlamada, sanayinin bir arada toplanması ve çevre sorunlarını önlemek için yeniden düzenlenmesi hallerinde uygulanabilecektir” (İyibozkurt, 1997b, s.173). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ihracat teşviklerini gizli ve dolaylı teşvikler şekline dönüştürmek gerekmektedir. Bu bağlamda, kredi, garanti ve sigorta enstrümanlarını kullanarak Eximbank ihracat teşviklerinde önemli rol oynayabilir. Şöyle ki: Eximbank “krediyi ihracata dönük üretim yapan üreticilere, dış müteahhit ve yatırımcılara ve bizzat ihracatçılara verecektir. Garantiyi ticari bankacılık kesimine vererek onları dış ticaretin finansmanına kaydırmak amacındadır. Sigortayı ise doğrudan ihracatçıya sağlayacaktır. Böylece ihracatçının dış pazarlarda karşılaşılabileceği ticari, ekonomik, politik riskler ortadan kaldırılmaya çalışılacaktır” (İyibozkurt, 1997c, s.170).

Türkiye'nin GATT ve Gümrük Birliği ilişkilerinden doğan yükümlülükleri nedeniyle ihracata verilen parasal destek 1-1-1995 de kaldırılmış ve yerine çeşitli unsurlardan oluşan, ihracata devlet yardımını ön gören bir program 1-6-1995 tarihinde yürürlüğe konmuştur (Serin, 1998, s.326). Dolaylı ve gizli teşvik olarak nitelendirilebileceğimiz uygulamaları şu şekilde ifade edebiliriz; İhracatçılara istihdam ettikleri çalışanlara göre vergi muafiyeti getirilmesi, özel bankaların munzam karşılık ve disponibiliteler oranlarının ihracata dönük mevduatlar için düşürülmesi, ihracat işlemlerinde bürokrasinin azaltılması, ihracatçıların yurt dışı ofis, mağaza ve tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi, pazar araştırması desteğinin fazlalaştırılması; ihracatçıların yurtdışı fuar ve sergilere katılımlarının sübvansede edilmesi, yurt dışı büro kiralarının desteklenmesi, ihracatçıların uçak biletlerinin belirli bir limite kadar devlet tarafından karşılanması, ihracatçıya reel kur güvencesinin verilmesi vb. (İyiboğurt, 1997d, s.179).

Şubat 2001'de ortaya çıkan krizden ekonomiyi kurtarmak için açıklanan "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nda ihracatın artırılmasına yönelik ilave tedbirlerin alınacağı ifade edilmiş ve bu kapsamda; a) Bütçeden ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansmanlar çerçevesinde Eximbank'ın kredi imkânlarının artırılacağı, b) İhracatta KDV ödemelerinin hızlandırılacağı, c) Desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemlerin azaltılacağı beyan edilmiştir (Hazine, 2001).

Bu açıklamalardan sonra, 1980 sonrası dönemde ihracatımızdaki gelişmeleri; miktar ve sektörlerin ihracata katkısı ve ihracatın GSMH içindeki payı açısından inceleyerek, söz konusu dönemde ihracatımızdaki yapısal değişme ve gelişmeyi ortaya çıkarmaya çalışarak bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Aşağıda verilen Tablo 1'de yıllar itibariyle toplam ihracatın A.B.D. doları cinsinden miktarı, GSMH'ya oranı ve ihracattaki değişmeler gösterilmiştir.

Tablo 1: Toplam İhracat

YILLAR	MİLYON \$	DEĞİŞME %	İHR/GSMH (%)
1980	2.910	-	4,2
1983	5.728	-0.3	9,2
1984	7.134	24.5	11,7
1985	7.958	11.6	11,7
1986	7.457	-6.3	9,8
1987	10.190	36.7	11,6
1988	11.662	14.4	12,8
1989	11.625	-0.3	10,7
1990	12.959	11.5	8,5
1991	13.593	4.9	8,9
1992	14.715	8.2	9,2

1980 Dönüşümünün İhracat Ve İthalat...

1993	15.345	4.3	8,6
1994	18.106	18.0	14,5
1995	21.637	19.5	18,0
1996	23.224	7.3	12,6
1997	26.261	13.1	13,7
1998	29.974	2.7	13,1
1999	26.587	-1.4	14,3
2000	27.775	4.5	13,8

Kaynak : DPT ve DİE verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde 1980 yılında 2.910 milyon dolar olan ihracat miktarımız, 1989 yılındaki küçük dalgalanma hariç sürekli artış göstermiş ve 2000 yılında yaklaşık dokuz buçuk kat artarak 27.775 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. 2001 yılında toplam ihracatımız 31.340 milyon dolara yükselmiştir. 1980 yılında 65,5 dolar olan kişi başına ihracat, 1990'lı yılların sonlarında 400 doların üstüne çıkmıştır. 1980 ve öncesi yıllarda ihracatın GSMH'ya oranı bir başka deyimle ihracatın GSMH içindeki payı %5'in altında gerçekleşmiş olup, bu oran 1980'de %4,2'dir. 1980 sonrası uygulanan politikalarla ihracatın GSMH içindeki payı dalgalanmalar göstermekle birlikte genelde artış eğilimine girmiş ve önemli bir gelişme göstermiştir. 2000'de ihracatın GSMH içindeki payı %13,8 düzeyine çıkmıştır. Ancak ilgili Tablodan görüleceği üzere bazı yıllarda ihracatın GSMH içindeki payında gerilemeler yaşanmıştır. Söz konusu gerileme özellikle 1989-1993 aralığında dikkat çekicidir. Türkiye'nin ihracatının 1988 yılından sonra gerilemesinin çok değişik nedenleri vardır. Bunlardan bazılarını şu şekilde ifade edebiliriz; 1980'lerin sonlarıyla 1990'ların ilk yılları arasında maaş ve ücretlere yapılan zamlardan kaynaklanan alım gücündeki artış sonucu, bir çok ihraç malında iç pazarın dış pazara rakip olması ve dış piyasadan daha cazip hale gelmesi, ihraç edilecek fazla mal ve çeşit olmaması başta gelen olumsuz etkenler arasındadır. Ayrıca yüksek enflasyon ve ihracat teşviklerinin azlığı da ihracatı durağan hale getirmiştir (Tuncer, 1994b, s.42). Belirtmek gerekir ki 1990'lı yıllardaki ihracat artış oranındaki azalmada, işgücü maliyetlerindeki artışı ile birlikte kısa vadeli sermaye girişi nedeniyle Türk Lirası'nın değer kazanmasının da olumsuz etkileri olmuştur (Temel, 1999, s.84).

1980 sonrası dönemde Türkiye'nin ihracatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak Türkiye 1970 yılında 589 milyon dolarlık ihracat ile OECD ülkeleri içinde 25. sırada yer alırken 1995 yılında 21600 milyon dolarlık ihracat ile OECD ülkeleri içinde 23. sırada yer almıştır (DİE, 2002a).

İhraç ürünlerinin sektörel dağılımındaki gelişme ve değişimler, ekonomimizdeki yapısal değişim açısından daha manidar olması ve ihracatımızın yapısındaki değişimin, ihracat sektörünü güçlendirip-güçlendirmediğini incelememize yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, aşağıda verilen Tablo 2'de tarım, madencilik ve sanayi sektörünün toplam

ihracat içinde aldığı pay, hem oransal olarak hem de mutlak değer cinsinden gösterilmiştir.

Tablo 2: Ana Sektörlere Göre İhracat (Milyon ABD Doları)

YILLAR	TARIM	TOPLAM İÇİNDEKİ % PAYI	MADEN-CİLİK	TOPLAM İÇİNDEKİ % PAYI	SANAYİ	TOPLAM İÇİNDEKİ % PAYI
1980	1.672	57,4	191	6,6	1.047	36,0
1983	1.881	32,8	189	3,3	3.658	63,9
1984	1.749	24,5	240	3,4	5.145	72,1
1985	1.719	21,6	244	3,1	5.995	75,3
1986	1.886	25,3	247	3,3	5.324	71,4
1987	1.853	18,2	272	2,7	8.065	79,1
1988	2.341	20,1	377	3,2	8.943	76,7
1989	2.012	17,3	411	3,5	9.170	78,9
1990	2.249	17,4	326	2,5	10.349	79,9
1991	2.585	19,0	285	2,1	10.686	78,6
1992	2.134	14,5	267	1,8	12.286	83,5
1993	2.292	14,9	233	1,5	12.794	83,4
1994	2.301	12,7	263	1,5	15.518	85,7
1995	2.133	9,9	391	1,8	19.089	88,2
1996	2.451	10,6	364	1,6	20.220	87,4
1997	2.679	10,2	404	1,5	23.132	88,1
1998	2.700	9,0	364	1,2	23.874	79,6
1999	2.394	9,0	385	1,4	23.755	89,3
2000	1.973	7,1	400	1,4	25.340	91,2

Kaynak : DPT ve DİE verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü üzere 1980 yılına kadar Türkiye’nin ihracatında tarım ürünleri büyük ağırlıkta yer almaktadır. 1980 yılında Türkiye’nin ihracatının ana sektörler itibariyle dağılımı şöyledir; %57,4 pay ve 1.672 milyon ABD doları ile tarım sektörü ilk sırada yer almış, %36 pay ve 1.047 milyon dolar ile ikinci sırada sanayi sektörü yer alırken, %6,6 pay ve 191 milyon dolar ile madencilik sektörü üçüncü sıradadır. 1980-2000 döneminde toplam ihracatımız yaklaşık dokuz buçuk kat artış gösterirken, söz konusu dönem içinde sanayi ürünleri ağırlıklı hale gelmiştir. Küçük dalgalanmalar kaydetmekle birlikte, sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı sürekli artma eğilimi göstermiştir. Sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı 1990’ların başında %80 oranının üzerine çıkmış ve 2000 yılı itibariyle %91,2 düzeyine ulaşmıştır. Tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payında 1980-2000 döneminde dalgalanmalar

yaşanmışsa da sürekli gerilemeler gözlenmiş ve 2000 yılında tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı %7,1 oranına gerilemiştir. Madencilik sektörünün toplam ihracat içindeki payı da 1980-2000 döneminde gerileme göstermiş, madencilik sektörü 1980’de toplam ihracatta %6,6’lık paya sahipken, 2000’de toplam ihracat içindeki payı %1,4 oranına gerilemiştir.

Çalışma hayatında sağlanan barış ve istikrar ile sanayi sektörünün eksik kapasite düzeyindeki azalış ve dış ticarete liberalizasyon uygulamaları ile dış dünya ile rekabet edemeyen hantal yapıdaki sanayinin yerine ihracatı ayakta kalmanın en önemli unsuru kabul eden sanayi düşüncesinin alması, 1980 sonrası dönemde Türkiye’nin ihracatındaki miktar artışı ve ihracatın yapısal değişimi üzerinde etkili olan önemli faktörlerdir. İhracatta meydana gelen artış, ülkemizin ihracatının yapısını da sanayi malları lehine değiştirmiş ancak ihracat artışı, ihracata yönelik üretim yapan yeni sanayi tesislerinin kurulması açısından beklenen başarıyı sağlamamıştır. İhracatçılar arasında yapılan bir anket, “ihracatçıların sadece yarısının ihracata yönelik yatırım yaptığını, yapanların ise %77,4’ünün bu yatırımları yenileme, modernizasyon ve tevsi amacıyla yaptıklarını göstermiştir” (Şenses, 1989, s.56).

3. İthalattaki Değişmeler

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan üretim faktörleri kıtlığı, özellikle sermaye, vasıflı işgücünün istenilen ve ihtiyaç duyulan düzeylerde olmaması şeklinde kendini gösterirken, bir başka sorun da yatırım malları ve temel girdilerin ithal edilmesinde görülmektedir. İthalatta karşılaşılan bu sorunun en önemli ve temel nedenlerinden birini döviz darboğazlarının teşkil ettiği bilinmektedir. Ekonomik kalkınmanın temeli olan yatırımlarda gerekli girdilerin istenilen düzeyde sağlanamaması, üretimin gerilemesiyle birlikte arz yetersizliğine neden olmakta, arz yetersizliğinin doğal sonucu olarak fiyatlar olumsuz yönde etkilenmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerin yatırım malları açısından dışarıya bağımlılığının boyutları düşünüldüğünde ithalatın önemi daha da belirginleşmektedir. Ülkemizde de 1980 öncesi ithalatta karşılaşılan sorunlar tüm kamuoyunca bilinmektedir. 1980 ve sonrasında ekonominin çeşitli alanlarında olduğu gibi ithalatta da çeşitli düzenlemelere gidilmiştir.

Yukarıdaki satırlarda açıklamaya çalıştığımız döviz piyasasında serbestleşmenin ayrılmaz bir tamamlayıcısı ihracat ve ithalat rejiminin serbestleşmesidir. İthalatın serbestleşmesinde en büyük adım 29 Aralık kararlarını izleyerek atılmıştır(Kazgan, 1988, s.349). 29 Aralık 1983’de hükümetin açıkladığı yeni ekonomik kararlarla ithalat rejimi büyük ölçüde değiştirilerek kotalar tamamen kaldırılmıştır. Buna göre ithalat; (a) ithali yasak mallar (b) ithali serbest mallar (c) ithali izne tabi mallar ile “fon ödemek suretiyle” ithal edilecek mallardan oluşuyordu. Kotaların büyük ölçüde kaldırıldığı 1981 yılından sonra yapılan bu değişiklikte ithali yasak malların sayısı da azaltılmıştı (Ongun, 1998, s.489). İthali yasak mallar listesindeki mal sayısının azaltılması, ithali izne tabi mallar listesine göre yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payının 1990 yılında sıfırlanmasıyla, miktar ve değer kısıtlamalarına son verilmiş ve ithalat 1990 yılı itibariyle tamamen fiyatlara duyarlı hale gelmiştir (Togan, 1992, s.18). 1 Ocak 1993 itibariyle ithalatta, gümrük vergisi ve toplu konut fonu kesintisi dışındaki tüm vergi ve resimler

kaldırılmış ve yeni kabul edilen ithalat rejimiyle AB çıkışlı mallara %2-15 puanlık tercih marjı tanınmıştır (Ongun, 1998, s.492).

Aşağıda verilen Tablo 3’de Türkiye’nin toplam ithalatı yıllar itibariyle ABD doları cinsinden verilmiştir. Ayrıca ithalattaki değişme ve ithalatın GSMH’ya oranı bir başka deyişle ithalatın GSMH içindeki payı ilgili Tablodan yıllar itibariyle izlenebilir.

Tablo 3 : Toplam İthalat

YILLAR	MİLYON \$	DEĞİŞME %	İTH / GSMH (%)
1980	7.909	-	11,3
1983	9.235	4.4	14,8
1984	10.757	16.5	17,7
1985	11.343	5.5	16,6
1986	11.105	-2.1	14,5
1987	14.158	27.5	16,1
1988	14.335	1.3	15,8
1989	15.792	10.2	14,5
1990	22.302	41.2	14,6
1991	21.047	-5.6	13,8
1992	22.871	8.7	14,4
1993	29.428	28.7	16,4
1994	23.270	-20.9	18,6
1995	35.709	53.5	29,6
1996	43.627	22.2	23,8
1997	48.559	11.3	25,4
1998	45.921	-5.4	22,4
1999	40.671	-11.4	21,9
2000	54.503	34.0	27,0

Kaynak : DPT ve DİE verilerinden hazırlanmıştır.

1980 yılında 7.909 milyon dolar olan ithalatımız, bazı yıllarındaki gerilemelerin dışında genelde bir artış eğiliminde olmuş ve 2000 yılında dönem başına göre yaklaşık yedi kat artarak 54.503 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. İthalat miktarındaki değişimin bir başka göstergesi ise, kişi başına ithalatın 1980 yılında yaklaşık 180 dolar iken, 1990’ların sonunda 700 doların üstüne yükselmiş olmasıdır. İthalatın GSMH’ya oranı 1980 yılında %11,3 iken, 1980-2000 döneminde dalgalanmalar göstermekle birlikte artma eğilimi göstererek 2000’de %27 oranına yükselmiştir. AB ile Türkiye arasında

“Gümrük Birliği”nin kurulduğu 1996 yılından itibaren ithalatımızda önemli artışlar yaşanmıştır.

1980-2000 döneminde ithalatımızdaki miktar artışının yanı sıra, ithalatımızın yapısında da önemli değişimler yaşanmıştır. Söz konusu yapısal değişim aşağıda verilen Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

YILLAR	YATIRIM MALI	TOPLAM İÇİNDEKİ % PAYI	HAM-MADDE	TOPLAM İÇİNDEKİ % PAYI	TÜKE-TİM MALI	TOPLAM İÇİNDEKİ % PAYI
1980	1.581	20,0	6.158	77,9	170	2,2
1983	1.327	14,4	7.795	84,4	114	1,2
1984	1.495	13,9	9.039	84,0	223	2,1
1985	1.830	16,1	9.052	79,8	461	4,1
1986	2.382	21,4	8.232	74,1	483	4,3
1987	2.423	17,1	11.044	78,0	690	4,9
1988	2.662	18,6	11.059	77,1	612	4,3
1989	2.548	16,1	12.500	79,2	738	4,7
1990	4.041	18,1	16.154	72,4	2.076	9,3
1991	4.296	20,4	15.053	71,5	1.575	7,5
1992	4.826	21,1	16.185	70,8	1.772	7,7
1993	7.358	25,0	19.403	65,9	2.526	8,6
1994	5.220	22,4	16.565	71,2	1.381	5,9
1995	8.120	22,7	25.078	70,2	2.417	6,8
1996	10.122	23,7	28.195	66,0	4.216	9,9
1997	11.052	22,8	31.872	65,6	5.335	11,0
1998	10.661	23,2	29.561	64,4	5.328	11,6
1999	8.729	21,5	26.568	65,3	5.063	12,4
2000	11.342	20,8	35.710	65,5	7.220,	13,2

Kaynak : DPT ve DİE verilerinden hazırlanmıştır.

1980 yılında toplam ithalatımızın, %77,9’luk kısmı olan 6.158 milyon dolarla hammadde ithalatı ilk sırada, %20’lik kısmı olan 1.581 milyon dolarla yatırım malı ithalatı ikinci sırada ve %2,2’lik kısmı olan 170 milyon dolarla tüketim malı ithalatı üçüncü sırada yer almıştır. Söz konusu sıralama 1980-2000 döneminde değişmemiştir. Ancak dönem boyunca dalgalanmalar göstermekle birlikte, yatırım malı ve tüketim malı ithalatında önemli artışlar yaşanırken hammadde ithalatında gerileme olmuştur. Ülkelerin

gelişme ve sanayileşmesiyle birlikte yatırım malı ve hammadde ithalatı önem kazanmaktadır. Ancak hammadde ithalatımızın, yurt içi üretimin artmasına paralel olarak gerilediği görülmektedir. Diğer yandan tüketim malı ithalatında, 1980 sonrasında önemli artışlar yaşanmıştır. Bunda ithal tüketim malı talebini artıran diğer faktörlerle birlikte, ithalatın liberalizasyonu ile ithalattaki yasaklama ve kısıtlamaların ortadan kalkması sonucunda yabancı tüketim mallarının yasa dışı yollarla ülkemize giren miktarının önemli ölçüde azalmış olmasının etkili olduğu söylenebilir.

1970 yılında Türkiye 948 milyon dolarlık ithalat ile OECD ülkeleri arasında 23. sırada iken 1995 yılında 35.710 milyon dolarlık ithalat ile 17. sırada yer almıştır (DİE, 2002b).

Ayrıca belirtmek gerekir ki; “üretim, kapasite kullanımına ve yatırıma ilişkin göstergelerin olumlu olduğu bir dönemde ithalatın artması beklenen bir durumdur. Üstelik, iç pazarın canlı olması nedeniyle tüketim malları ve hammadde ithalatı artacağı gibi yatırım talebi nedeniyle yatırım malları ithalatı da artacaktır” (Öztürk, 1993, s.52).

4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

1980 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %36,8 iken, bu oran genelde artış göstererek 1988’de %81,4’e yükselmiştir. 1989’dan itibaren gerilemeye başlayan ihracatın ithalatı karşılama oranı 1994’de tekrar artarak %77,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış üzerinde 5 Nisan 1994 tarihinde uygulamaya konulan ekonomik tedbirlerin önemli etkisi olmuştur. Çünkü ekonomik tedbirler paketinin kısa vadede temel amacı, enflasyonu hızla düşürmek, Türk lirasına istikrar kazandırmak ve ihracat artışını hızlandırmaktır. 1994 yılında dolar kuru yüzde 165,7, Toptan Eşya Fiyat Endeksi yüzde 120 ve Tüketici Fiyat Endeksi yüzde 106,3 oranında artmıştır. Döviz kurlarındaki artış ve iç talepteki azalma sonucunda ihracat artarken, ithalat azalmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiştir. 1995 yılından itibaren tekrar gerileme trendine giren ihracatın ithalatı karşılama oranı 1997’de %54,1 düzeyindedir. 1996 yılında AB ile kurulan “Gümrük Birliği”, ithalatımızda önemli düzeylerde artışa neden olmuş ve ihracatımızda ise istenilen düzeyde gelişme yaşanmamıştır ve bu durum son yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı üzerindeki olumsuz etkenlerden birini teşkil etmektedir. 2000 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %51,0 olmuştur. 2001 yılında yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle ithalat miktarındaki gerilemenin de etkisiyle ihracatın ithalatı karşılama oranı %75,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

YILLAR	TOPLAM İHRACAT (MİLYON \$)	TOPLAM İTHALAT (MİLYON \$)	İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%)
1980	2.910	7.909	36,8
1983	5.728	9.235	62,0
1984	7.134	10.757	66,3
1985	7.958	11.343	70,2
1986	7.457	11.105	67,1
1987	10.190	14.158	72,0
1988	11.662	14.335	81,4
1989	11.625	15.792	73,6
1990	12.959	22.302	58,1
1991	13.593	21.047	64,6
1992	14.715	22.871	64,3
1993	15.345	29.428	52,1
1994	18.106	23.270	77,8
1995	21.637	35.709	60,6
1996	23.224	43.627	53,2
1997	26.261	48.559	54,1
1998	29.974	45.921	58,7
1999	26.587	40.671	65,4
2000	27.775	54.503	51,0
2001	31.340	41.399	75,7

Kaynak : DPT ve DİE verilerinden hazırlanmıştır.

Sonuç

1980 Sonrası dönemde uygulanan ekonomi politikaları neticesinde Türkiye'nin ihracat ve ithalatında önemli değişimler/gelişmeler yaşanmıştır. 1980 yılında 2.900 milyon dolar olan ihracatımız 2001 yılında 31.400 milyon dolara yükselmiştir. 1980 yılında ihracatımızın yaklaşık yüzde 60'ını tarım ürünleri oluştururken, günümüzde ihracatımızın yüzde 90'ı sanayi ürünlerinden teşekkül etmektedir. Ancak ihracatımız istenilen seviyelere henüz ulaşamamıştır. Bunun için de uygun maliyet ve fiyatta, gerekli kalitede malın bir başka ifadeyle dünya standartlarında ve fiyatlarında malın ihraç edilebilir miktarlarda üretilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ihracatta belirli bir seviyeye ulaşmak ve o seviyeyi muhafaza etmek için öncelikle üretim aşamasında belirli bir standardı yakalamak gerekmektedir. Aksi halde ihracatı salt bir ticaret olarak algılamak ihracatta istikrarlı bir gelişmenin önünde handikap oluşturacaktır. Ayrıca ihracat ürünlerinde çeşit artırılmalıdır.

İthalat rejiminin serbestleştirilmesinden sonra ithalatımızda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1980 yılında 7.900 milyon dolar olan ithalatımız 2000 yılında 54.500 milyon dolara yükselmiştir. 2001 yılında yaşanan krizin etkisi ile ithalatımız 41.399 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Ekonomik büyümenin sağlandığı dönemlerde ithalatın artması doğaldır ve beklenen bir durumdur. Çünkü üretim artışı yatırım malları ve hammadde ithalatını artırırken ekonomik canlılık nedeniyle tüketim malları ithalatı da artacaktır. 1980 sonrası dönemde ithalatın mal gruplarına göre dağılımı incelendiğinde hammadde ithalatında gerileme olduğu, yatırım malı ve tüketim malı ithalatında artış olduğu

görülmektedir. Öte yandan 1996 yılında AB ile kurulan “Gümrük Birliği” ithalatımızda önemli düzeylerde artışa sebep olmuş ve ihracatımız ise istenilen düzeyde gelişme gösteremediğinden ihracatın ithalatı karşılama oranı son yıllarda bu durumdan olumsuz olarak etkilenmiştir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

ACAR, Yalçın. 1995, **Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisat Politikaları (1923-1963)**, Bursa: 3. Baskı, Uludağ Üniversitesi Basımevi.

AKTAN, Okan H.-BAYSAN, Tercan. 1985, “Türk Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu: Liberasyon, Karşılaştırmalı Üstünlük ve Optimum Politikalar”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1-2, Yıl: 1985.

BERKSOY, Taner. 1984, “İhracatta Çözüm Üretimdedir”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 231, Şubat 1984.

BORATAV, Korkut. 1995, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, İstanbul: 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, Yeni Dizi: 1.

CİLLOV, Haluk. 1986, “Türkiye İhracatında Bünye Değişikliği”, **Ord. Prof. Dr. Ömer Celal SARC’a Armağan**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3325, İşletme Fakültesi Yayın No: 168.

ÇARIKCI, Emin. 1996, “Esnek Kur Politikaları ve Dış Ticarete Etkileri”, **Türkiye’de İç ve Dış Ekonomik Gelişmeler**, Ankara: 1. Baskı, İçinde, Adım Yayıncılık.

ÇELEBİ, Işın. 1991, **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, İstanbul: 1. Baskı, E Yayınları.

ÇELEBİ, Işın. 1994, “İhracat İçin Ne Yapmalıyız?”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Sayı:340, Temmuz 1994.

DİKMEN, Orhan. 1983, “İhracat Teşvikleri ve Genel Ekonomi”, **İktisat Dergisi**, Sayı:222-223, Mayıs-Haziran 1983.

ERGİN, Feridun. 1990, “Kambiyo Rejimi Reformu”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Sayı: 291, 22 Mayıs 1990.

İYİBOZKURT, Erol. 1997a, “İhracata Yönelmede Dış Etkenler”, **Güncel Ekonomik Sorunlarımız**, Bursa: 4. Baskı, İçinde, Ezgi Kitabevi Yayınları.

İYİBOZKURT, Erol. 1997b, “Dolaylı İhracat Teşvikleri”, **Güncel Ekonomik Sorunlarımız**, Bursa: 4. Baskı, İçinde, Ezgi Kitabevi Yayınları.

İYİBOZKURT, Erol. 1997c, “Türk Eximbank”, **Güncel Ekonomik Sorunlarımız**, Bursa: 4. Baskı, İçinde, Ezgi Kitabevi Yayınları.

İYİBOZKURT, Erol. 1997d, “İhracat Teşvikleri”, **Güncel Ekonomik Sorunlarımız**, Bursa: 4. Baskı, İçinde, Ezgi Kitabevi Yayınları.

KAZGAN, Gülten. 1988, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, İstanbul: 2. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi.

KAZGAN, Gülten. 1995, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri**, İstanbul: 2. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi.

ONGUN, M. Tüba. 1998, “Ekonomik Kronoloji (1923-1997)”, **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz**, Ankara: (Yayına Hazırlayan: Ahmet ŞAHİNÖZ), 1. Baskı, İçinde, Turhan Kitabevi.

ÖZTÜRK, Emin. 1993, “Kur Hareketleri, Dış Ticaret Açığı ve Merkez Bankası Politikaları”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı: 91, Ekim 1993.

SARC, Ömer Celal. 1982, “İhracatımızdaki Tıkanıklık”, **Prof. Dr. Orhan TUNA’ya Armağan**, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No: 2965, İktisat Fakültesi No: 484, Fakülteler Matbaası.

SERİN, Necdet. 1998, “Dış Ticaret ve Dış Ticaret Politikası (1990 Sonrası)”, **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz**, Ankara: (Yayına Hazırlayan: Ahmet ŞAHİNÖZ), 1. Baskı, İçinde, Turhan Kitabevi.

SEYİDOĞLU, Halil. 1990, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul: 7. Baskı, Güzem Yayınları: No:3.

SÖNMEZ, Attila. 1999, “Türkiye’de 1950 Sonrası Sanayileşme Politikası Üzerine Gözlemler”, **Bilanço 1923-1998**, İstanbul: 2. Cilt, İçinde, Tarih Vakfı Yayınları.

ŞENSES, Fikret. 1989, **1980 Sonrası Ekonomi Politikaları Işığında Türkiye’de Sanayileşme**, Ankara: 1. Baskı, V Yayınları.

T.C. Başbakanlık DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1995)**.

TEMEL, Adil. 1999, “Büyüme Ekonomik Yapı Değişmeleri (1994-1997)”, **Bilanço 1923-1998**, İstanbul: 2. Cilt, İçinde, Tarih Vakfı Yayınları.

TOGAN, Sübidey. 1992, “1980’li Yıllarda Dış Ticaretin Liberalizasyonu”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Eylül 1992.

TUNCER, Selahattin. 1994a, “Geleneksel Korumacılık”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Sayı: 337, Nisan 1994.

TUNCER, Selahattin. 1994b, “1993 Yılı Türkiye Dış Ticareti”, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Sayı: 338, Mayıs 1994.

WWW.hazine.gov.tr/programson140401053.doc. 2.5.2001.

DİE, 2002a, WWW.die.gov.tr/ieyd/troecd/page 6 html, 14.3.2002.

DİE, 2002b, WWW.die.gov.tr/ieyd/troecd/page 7 html, 14.3.2002.